

KIRSAL SOSYOLOJİ VE SOSYAL ORMANCILIK *

Dr. Narong Srisavas

Associate Professor, Kasetsart Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi,
Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü, Bangkok, Tayland.

Çeviren: Mehmet Korkmaz

Arş.Gör., S.D.Ü. Or. Fak., Orman Ekonomisi Anabilim Dalı, Atabey-Isparta,

ÖZET

Bu makalede kırsal sosyoloji ile sosyal ormancılık arasındaki ilişkiler tartışılmış, kentleşmenin ve endüstriyel gelişmelerin kırsal toplumlar üzerine etkileri incelenmiş ve sosyal ormancılığın bireysel, toplumsal, örgütsel, kurumsal ve sosyolojik düzeyde kırsal toplumlar üzerine etkileri açıklanmıştır.

RURAL SOCIOLOGY AND SOCIAL FORESTRY

ABSTRACT

In this article, rural sociology and social forestry relationship were discussed, and impacts of urbanization and industrial growth on rural communities were examined, on the other hand impacts of individual level, community level, organizational level, institutional level and societal level of social forestry on rural communities were explained.

1. GİRİŞ

Hemen hemen bütün üçüncü dünya ülkelerinde, insanların büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşar. Bu insanlara, kırsal insanlar (*rural people*) adı verilir. Kırsal insanların çoğu genelde tarımla uğraşırlar ve ormanların yakınında veya etrafında yerleşmişlerdir. Kırsal alanlarda yaşayan toplumlarda yüksek nüfus artışı gözlenmektedir. Bu nedenle kırsal insanlar, yaşadıkları çevredeki orman kaynaklarını kendi çıkarları için kullanırlar. Bunun yanında

* Bu yazı, Kasetsart Üniversitesi Orman Fakültesi, Bölgesel Sosyal Ormancılık Eğitim Merkezi Sosyal Ormancılık Programında "Rural Sociology" adı altında lecture paper olarak verilmiştir, 1995, Bangkok, Tayland.

yasadışı ağaç kesimleri ve bazı özel kereste şirketlerine tanınan imtiyazlar orman tahribatının artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle birçok ülkenin sahip olduğu ormanlar, dehşet verici oranlarda tahribata uğramıştır. Bu tahribatın önlenmesi için, insan ve orman arasındaki ilişkilerin analiz edilmesi gerekmektedir. Kırsal sosyoloji, bilimsel prensipleri ile sosyal ormancılık program ve projelerindeki çalışmalarda, insan (kırsal toplum) ve ağaç (orman) arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesine yardımcı olmaktadır. .

2. KIRSAL SOSYOLOJİ NEDİR?

Kırsal sosyoloji, kırsal alanları sosyolojik metotlar ile incelemekte (Landis,1940) ve kırsal sosyal sistemleri analiz etmektedir. (Loomis ve Beegle, 1940). Kısacası kırsal sosyoloji, kırsal çevrelerde sosyal ilişkilerin incelenmesidir (Bertrand, 1958). Yapılan bu tanımlardan hareketle kırsal sosyolojinin, hem tarımsal anlamda gelişmiş, hem de sanayileşmiş toplumlarda kırsal yaşamın ve kırsal toplumların sosyal davranışlarını inceleyen bilim dalı olduğu görülmektedir.

Kırsal toplumların sorunlarının çözümü için, kırsal sosyolojinin prensiplerinin uygulanacağı çalışma alanı önemlidir. Örneğin tarımsal yayım (*agricultural extension*) için uyum modeli, Iowa State Üniversitesi'nde kırsal sosyolojist olan Everette M. Rogers tarafından 1940 yılında oluşturulmuştur. Bu model, Amerika'da çiftçiler arasında tarımsal çalışmalarda yenilikçi bir model olarak çok kullanılmıştır. Sosyolojist Harold F. Kaufman, 1946 yılında Amerika-Montana'da toplum ormancılığı çalışmaları yapmıştır (Lee, Field ve Burch, Jr, 1990). Bu araştırma dökümanları, gerek tarımsal çalışmalar gerekse ormancılık çalışmaları için çok değerlidir.

3. KIRSAL SOSYOLOJİ VE SOSYAL ORMANCILIK

Tayland'da kırsal sosyoloji ve ormancılık arasındaki ilişki uzun yıllardan beri bilinmektedir. Kırsal toplumlarda yaşayan insanların büyük bir çoğunluğun ormanların içinde ve etrafında yaşıyor olması nedeniyle, bu insanlar kendi hane halklarının gıda, yakacak ve yapacak odun ihtiyaçlarını karşılamak için ağaçları, öncelikli olarak meyve veya mango (*Mangifera indica* Linn.), quava (*Psidium guajava* Linn.), tamarind (*Tamarindus indica* Linn.), cassod (*Cassia siamea* Britt.) gibi çok amaçlı ürün veren ağaçları kullanmaktadır. Bu yüzden bu ağaçlar, genellikle kırsal hane halkının kendi arazisinde ve pirinç tarlalarında bulunur. Son 10 yılda, yoğun nüfus baskısı ve tarımsal alanların orman içine doğru genişlemesi nedeniyle, ormanlar hızla tahrip edilmektedir. Tayland'da yılda yaklaşık 480.000 hektar devlet ormanı yok olmaktadır.

Orman ve toplum sisteminin daha iyi anlaşılabilmesi için, bu alanlarda kullanılacak kırsal sosyolojik metotlar uygulanabilir olmalıdır. Örneğin bu metotlar hane halkı içerisinde yakacak ve yapacak odun kullanımını belirleyen inanç ve değer yargıları ile çok amaçlı kullanım alanı olan ağaç türlerine karşı insanların davranış biçimlerini göz önünde bulundurmalıdır.

1983 yılında, kuzeydoğu Tayland'da köy koruluklarının geliştirilmesi projesi çerçevesinde yapılan davranış belirleme araştırmalarında kırsal yöredeki sosyal yapının köy koruluklarının kurulmasında etkileri belirlenmek istenmiştir. Bu araştırmada, sosyal yapının elemanları; aile, akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, işgücü değişim grupları, genç-yaşlı ilişkileri, köydeki toplumsal gruplar ve Budist Manastırı'dır. Bu elemanlar, kırsal toplumlarda doğal ve yapay yolla oluşturulmuş ormanların korunması için kullanılabilir. Örneğin eğer yaşlı halk ormanların korunması gerektiğine inanırsa, genç-yaşlı ilişkileri sonucu gençler ormanların korunması için gayret etmektedir. Ayrıca rahipler de ormanların korunması konusunda halkı etkili bir şekilde eğitebilmektedir.

4. KENTSEL VE ENDÜSTRİYEL GELİŞMELERİN KIRSAL TOPLUMLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

Kent toplumu; yüksek nüfus yoğunluğunun bulunduğu, sanayi ve hizmet sektörlerine ait mesleklerin ağır bastığı, işgücünün kompleks olması nedeniyle yüksek derecede uzmanlaşmanın olduğu ve yerel yönetim sistemi ile yönetilen toplumdur. Kent toplumu aynı zamanda, heterojen insan topluluklarının bulunduğu, insan ilişkilerinin modern yaşamın koşullarına göre belirlendiği, komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğu ve her insanın sosyal denetime bağlı olduğu toplum olma özelliklerine sahiptir.

Kent toplumu, ülkenin sosyal ve ekonomik gelişme çizgisine göre büyümektedir. Kent toplumunun büyümesine *kent genişlemesi* denir. Genelde kent nüfusu hızla artmaktadır. Örneğin kırsal kesimlerden kentlere doğru olan yüksek göç nedeniyle Tayland'da kentlerdeki nüfus her yıl %6 oranında artmaktadır. Buradan hareketle Bangkok'un nüfusunun gelecek on yılda 6 milyondan 11 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir. Kentlerdeki bu büyüme, kırsal toplumlar ve özellikle kentlere yakın yerleşmiş toplumlar üzerinde önemli bir etkiye neden olmaktadır.

Kent merkezinde yer alan ticari ve endüstriyel birimlerde, çekirdek gelişme modelleri şeklinde olan kent büyümesi, sırasıyla önce kentin yakınındaki toplumları, daha sonra kırsal yöre toplumlarını etkisine alacaktır. Kent büyümesinin ve endüstriyel gelişmenin neden olduğu değişimlerin etkileri aşağıda adım adım verilmiştir (Martin, 1957):

Endüstriyel Gelişmenin Yayılımı: Önceleri kent merkezine toplanmış olan endüstriyel kuruluşlar, kent merkezindeki arazi fiyatlarının yüksek oluşu nedeniyle, kente yakın olan alanlara ve kırsal alanlara yöneleceklerdir.

Nüfusun Yönelimi: İnsan yerleşimlerinin yoğun biçimde olduğu kent alanları, yaşama ve çalışma koşulları için uygun büyüklükte değildir. Kırsal alanlardan, kentlere göçün olmasından dolayı, yoksul insanların yaşadığı mahallelerin sayısı hızla artmaktadır. Endüstrileşmenin kent

dışına ve kırsal kesime doğru yayılışı ile kırsal kesim insanları, kent merkezinden daha uzakta yer alan fabrikalarda iş bulma olanakları elde edeceklerinden daha avantajlı bir konuma gelecek ve kırsal kesimlerden kente olan göç önlenmiş olacaktır.

Ticari Faaliyetlerin Yayılımı: Ticari faaliyetler, kent merkezinden sırasıyla kent yakınına ve kırsal kesime doğru yayılacaktır. Süper marketler, perakende satış yapan mağazalar, inşaat firmaları gibi kuruluşlar da bu alanlarda yerlerini alacaktır.

Mesleki Kompozisyon: Kentteki büyüme ve endüstriyel gelişme, kent yakınında ve kırsal kesimde yaşayan insanların mesleklerinde değişime neden olacaktır. Çiftçilerin büyük çoğunluğu muhtemelen tarımsal uğraşları bırakacaklar ve kent yakınındaki fabrikalarda ve çeşitli iş alanlarında çalışmaya yöneleceklerdir. Sanayi ve hizmet sektörlerinde varolan meslekler de bu alanlarda yerini alacaktır.

Arazi Değeri: Kentteki büyüme ve endüstriyel gelişme, kırsal yörede arazi değerinde hızlı bir artışa neden olacaktır. Önceleri tarımsal faaliyetler için kullanılan arazi, ticari ve endüstriyel faaliyetler için kullanılmaya başlanacaktır. Sonuç itibarıyla, arazi fiyatları artacaktır. Bangkok'da, kentin hızlı büyümesinden dolayı arazi fiyatları kırsal kesimde oldukça yükselmiştir.

Tarımın Doğası: Tarımsal arazilerin azalması nedeniyle, kente yakın kesimlerde ve kırsal toplumlarda tarımsal faaliyetler, daha yoğun bir şekilde yapılacaktır. Tarımsal sistem, kentte yaşayan insanların tüketim ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılamak için çeşitlenecek ve makineleşecektir. Bangkok kentinin yakınındaki kırsal kesiminde pirinç tarımı, son 10 yılda kentin büyümesine bağlı olarak önceki yıllara göre daha küçük alanlarda yapılmaktadır.

Gelir: Kentin yakınında yer alan kırsal toplumlarda yaşayan insanların mesleki değişim ile elde edecekleri gelir artacaktır. Önceleri geleneksel olarak geniş arazilerde uygulanan tarımsal faaliyetlerden elde edilen düşük gelir,

yerini modern ve yoğun tarım sistemi ile yüksek gelire bırakacaktır. Bunun yanında arazi üzerine kurulan endüstriyel kuruluşlar da yeni iş olanakları yaratarak gelir artışını hızlandıracaktır.

Yaş, Cinsiyet ve Doğum : Genç nüfusun coğrafik hareketi ile kent yakınındaki kırsal kesimde aktif nüfus artacaktır. Bu alanlarda nüfusun cinsiyet olarak dağılımında erkekler yönünde bir artış olacaktır. Bu oran kentlerde olduğu gibi, önce yüksek, sonra orta ve en nihayetinde düşük değer olarak gelişecektir.

Eğitimsel Yapı: Kent yakınında ve kırsal kesimdeki nüfus, zamanla eğitim ile ilgili kurumların kent merkezinden bu alanlara doğru yayılması ile, önceki durumlarına göre daha iyi eğitim olanaklarına sahip olacaktır. Okul çağındaki nüfus, üniversite öncesi eğitimlerini tamamladıktan sonra üniversitelere devam edebilecektir.

Kentsel Yaşama Katılımcılık: Kentin büyümesi ve endüstriyel gelişme, kent yakınındaki kırsal kesimlerde yaşayan insanların, kentsel yaşama katılımcılıklarının artmasına neden olacaktır. Örneğin; belediye ve meclis seçimlerinde oy kullanma, şehir parklarına gitme, süper marketlerden yiyecek satın alma gibi katılımcılık örnekleri ile kırsal insanların yaşam tarzı kentleşme yönünde değişecektir.

5. SOSYAL ORMANCILIĞIN KIRSAL TOPLUMLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

Bireysel Düzeyde: Çiftçiler ve büyük çiftlik sahipleri, kendi arazilerinde dikim yolu ile plantasyonlar kurabilecektir. Plantasyonların temel kurulma amacı, kent sakinleri, endüstriyel birimler ve girişimciler için sanayi odunu ve yapı malzemesi olarak kereste sağlanması olacaktır. Orman ürünlerine talep, kent nüfusunun artışı ile orantılı olarak artacaktır. Bangkok'da kent sakinlerinin ve endüstriyel birimlerin sanayi odunu ve yapı malzemesi gibi orman ürünlerine olan taleplerindeki artış nedeniyle, kırsal alanda demir ağacı (*Casuarina junghuhniana* Mig.) ve okaliptus

(*Eucalyptus cameldulensis*) türlerinin kullanıldığı plantasyonlar için araştırmalar yapılmış ve plantasyonlardan elde edilen yakacak ve yapacak odunların fiyatlarının hızla arttığı gözlenmiştir.

Toplumsal Düzeyde: Toplum; bir veya birden fazla ortak bağ ve ilişkiler ile sosyal etkileşimlere sahip insan topluluğudur (Hillary, 1955). Üçüncü dünya ülkelerinde kırsal toplum üyelerinin çoğu çiftçidir. Çiftçiler kendi aralarında arazi büyüklüğüne göre küçük, orta ve büyük sınıflara bölünmüşlerdir. Küçük çiftçiler genellikle yoksul ve geri kalmışlardır. Toplumun orman ürünlerine olan gereksiniminin karşılanması için, köylerde çiftçi yönetim birliklerinin oluşması, kırsal toplumlarda yaşayan küçük çiftçilere faydalı olacaktır. Üretilen odun ürünleri sözü edilen birlikler tarafından yetiştirilip, satılacak ve odun satışından elde edilen gelir, birlik üyeleri arasında eşit olarak pay edilecektir.

Örgütlenme Düzeyinde: Kent toplumunun ihtiyaçları için satılan kereste, kağıtlık odun ve mangal kömürü gibi ürünler için ağaçlandırma programları ve projeleri başlatılacak olan kırsal toplumlarda, özel ve devlete ait organizasyonlar yerlerini alacaktır. Tayland'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde, Tarım ve Kooperatifler Bakanlığı'nın tarımsal kooperatifler için yaptığı plan ve programlar, bu kooperatifleri ağaçlandırma çalışmalarını için cesaretlendirmiştir.

Kurumsal Düzeyde: Kırsal toplumların bulunduğu alanlarda başarılı ağaçlandırma çalışmalarını yapan ilk ve orta dereceli okullar ve Budist manastırları gibi çeşitli sosyal kurumlar bulunmaktadır. Tayland'ın kuzeydoğu bölgelerinde köy koruluklarının geliştirilmesi projesinde bu tür uygulamalar yapılmaktadır. Bu proje kapsamında, okullara ve Budist manastırlarına ait yaklaşık 480 hektar arazi okaliptus ile ağaçlandırılmıştır.

Sosyolojik Düzeyde: Bir toplum, ağaçlandırma çalışmalarının ulusal düzeyde yaygınlaştırılmasına öncülük edebilir. Örneğin Tayland'da Mayıs ayında ağaç bayramları

düzenlenir. Kraliyet ailesi üyelerinin doğum günlerinin kutlama programlarında daima ağaç dikimleri vardır.

Sonuç olarak kentsel ve endüstriyel gelişmeler, kentlerin yoksul mahalleleri ve kente yakın kırsal toplumlar üzerinde çeşitli değişimlere neden olurlar. Bu değişim, bireysel, toplumsal, örgütsel, kurumsal ve sosyolojik düzeyde ormancılık anlayışı ve ağaçlandırma çalışmalarını olumlu yönde etkileyecek ve kentlerde yaşayan insanlar, odun tüketiminde bir sıkıntı ile karşılaşmayacaktır. Bununla birlikte bir sosyal ormancılık uygulaması, kırsal toplumların olumsuz yaşam koşullarının tümünden iyileştirilmesini sağlayamayabilir. Sosyal ormancılık uygulamaları içerisinde başarılı ağaçlandırma çalışmaları, yukarıda belirtilen düzeylerin birbirleri arasında çok sıkı ilişkiler içinde bulunmasının yanında özellikle kırsal toplum üyelerinin aktif katılımlarını gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

1. **BERTRANT, ALVIN L.**, Rural Sociology, New York: McGraw-Hill Book Company, Inc. 1958.
2. **HILLERY, JR., GEORGE A.**, "Definitions of Community: Areas of Agreement", Rural Sociology, 20:111-123. 1955.
3. **LANDIS, PAUL H.**, Rural Life in Process, New York: McGraw-Hill Book Company, 1940.
4. **LEE, ROBERT G., DONALD R. FIELD VE WILLIAM R. BURCH, JR.**, Community and Forestry Continuities in the Sociology of Natural Resources, Colorado: Westview Press. 1990.
5. **LOOMIS, CHARLES P. VE J. ALLAN BEEGLE**, Rural Social Systems, New York: Printice-Hall, Inc. 1940.
6. **MARTIN, WALTER T.**, "Ecological Change in Satellite Rural Areas", The Amerikan Sociological Rewiev, XXII: 173-83, 1957.
7. **POTTER, JACK M.**, ThaiPeasant Social Structure, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1957.